

אוגד בשפה העברית

מאת: דר' עבאס סלים זידאן – פקולטה של התקשורת – אונ יברסיטה של

וואסט

الرابط في اللغة العبرية

د. عباس سليم زيدان

كلية الاعلام – جامعة واسط

מסוימות זכו משפטים שמניים ללא אוגד להתייחסות מיוחדת. בפרט בבלשנות הגנרטיבית, כל משפט חייב להכיל צירוף פועלי. אי לכך, בשפות אשר בהן מתקיימים משפטים שמנים ללא אוגד (כגון בעברית, לדוגמה המשפט המלך ערום), נטען שיש אוגד-אפס (Zero copula), כלומר אוגד שאינו ממומש מבחינה פונולוגית. בעוד שגישה זו ניתנת להגנה בשפה כגון עברית, שבה מופיע לעתים אוגד, היא בעייתית בשפות אשר לא מופיע בהן לעולם אוגד,

כגון אינדונזית⁽¹⁾. קיימים ארבעה

סוגי אוגדים⁽²⁾:

א. אוגד הדגשה (הוא ונטיותיו) –

כאשר מופיעות המילים הוא, היא,

הקדמה:

הכל משתמשים בשפה כל יום, מדברים, כותבים, חושבים, הוגים אך אינם מתעמינים בדרך כלל בתופעות הלשוניות שבשפה רק הבלשנים מתעניינים בדברים כאלו ולכן הם דנים בתופעות חשובות האדם הרגיל חושב שאין צורך להתעניין בהן, הבלשנים מאמינים שההתענינות בתופעות אלו אולי תהיה הסיבה להמשך ולתחית את השפה, מחקר זו מתעניין באוגד כתופעה תחבירית במסורת הדקדוקית הערבית.

אוגד :

(בלעז: **copula** – קופולה) חלק

תחבירי שתפקידו לקשר ולהבר בין הנושא והנשוא במשפט השמני

(האוגד אינו חייב להופיע בכל

משפט שמני הוא יכול להופיע גם

במשפט שיש בו פועל בהווה וגם

במשפט אסור במסורות בלשניות

ד. התהוות - הפעלים: הפך ל... ,

נעשה ל... , עשה ל... , יהיה ל... ,

ועוד בתנאי שהם מציינים התהוות של מצב חדש יש להבחין בין מילת

היחס אחריהם :

נושא אוגד

נשוא

דוגמה : האבטלה הפכה לאחד

הנגעים הגדולים ביותר של החברה המודרנית.

בעברית יש משפטים ללא פועל,

כלומר משפטים שהנשוא שלהם לא

פועל. משפט שאין בו פועל נקרא

משפט שמני (מהמלה "שם") כשידוע

(השם) הוא המשמש בסיווג

הדקדוקי של מילות מוגדרות באופן

מסורתי כשמו של אדם, מקום או

דבר אבל העמימות הקשורים

למושגים של שם או דבר (למשל

יופי של דבר?) הוביל תיאור לשוני

לנתח המעמד הזה בטווח של

פורמלי והבלתי קריטריונים

תפקודיים של תחביר

ומורפולוגיה⁽³⁾.

השם לפי הגזירה מחולק לשניים:

1-שם יסודי: שאינו נגזר מאחר

כגון שָׁמַיִם, אֶרֶץ, עֶפְרָיִם, רוּחַ.

הינם, הינה, הינן... הן אוגד ובתנאי

שהן לא מתחלפות במילה "יש".

↓ ↓ ↓ : דוגמא :

נושא אוגד נשוא

↓ רוב השרידים ↓ הם מהתקופה הרומית.

ב. אוגד זמנים (היה ונטיותיו) -

כאשר מופיעות המילים היו, היה,

נהיה... הן אוגד ובתנאי שהן לא

מתחלפות במילה "יש".

↓ ↓ : דוגמא :

נושא

אוגד נשוא

האיש

בפינה היה חברי הראשון

ג. אוגד שלילה (אין=כשהוא לא

ונטיותיו) - כאשר אין לא יכול

להפוך ליש או כאשר מופיעות

נטיותיו : אינו, אינה, אינן.

↓

נושא אוגד נשוא

דוגמא : התקשורת

הישראלית אינה אדישה

להתרחשויות בתחומים השונים.

2- שם נגזר: שנגזר מאחר כגון יָפָה שנגזר מהפועל יָפָה, סוֹעֵר שנגזר מהפועל סָעַר.

השם לפי סוגיו מחולק ל:

1- שם עצם: הוא אחד מחלקי הדיבר והוא מתייחס לכל המילים בלקסיקון, (למשל חפצים ובני אדם כגון: איש, טלפון, יוסי, הם) ועל רעיונות מופשטים (למשל אהבה, אחריות) (4).

שם העצם הוא מרכיב הבסיס ("ראש") בכל צירוף שמני. תפקידם התחבירי של שמות העצם נקבע בהתאם ליחסיהם עם שאר מרכיבי המשפט, ובהתאם להיררכיה שלהם בתוכו. זאת בניגוד לפועל כלומר שם העצם מגיע מלפני הפועל שתפקידו התחבירי במשפט כנשוא הוא קבוע, למשל. כן, במשפט: "דני אכל תפוח", שם העצם דני יתפקד כנושא המשפט, אולם במשפט "נורית פגשה את דני", אותו שם עצם דני, יתפקד כמושא ישיר, משום שהיחסים שהוא מקיים עם הפועל הם אחרים (5).

2- שם התואר: הוא מילה המתארת שם עצם כגון גָדוֹל, רַב. או מילה המצטרפת לשם העצם ומתארת אותו:

יָלֵד יָפָה (יחיד זכר) יָלְדָה יָפָה (יחיד נקבה) יָלְדִים יָפִים (זכר רבים), יָלְדוֹת יָפוֹת (נקבה רבים) (6).

בעברית כשזכרנו יש משפטים ללא פועל משפטים אלו נקראו משפט שמניים, אבל זה לא אומר שאין בהם נושא ונשוא. כדי למצוא את הנשוא והנשוא משתמשים באוגד.

האוגד כשאמרנו הוא "גשר" שמחבר בין הנושא לבין הנשוא. האוגד מתאים לנושא במין, במספר ובגוף (7).

לכאורה, נובע מהגדרות אלה כי על האוגד לקיים שני תנאים:

א. להצביע על קשר נשואי בין הנושא לנשוא.
ב. להיות מנטייה של הפועל הי"ה (או דומיו).

באנגלית אינו אלא פועל חלל, לאור העובדה שאפילו בשפות הודו-אירופיות מסוימות אין בו צורך

במשפט הבלתי-מסומן: אוגד, אם כן, הוא פועל חלל, שתפקידו להצביע על קשר נשואי, במשפט לא מסומן מבחינת זמן, מודוס או הבט, ואין לו כל תפקיד סמנטי. באנגלית רק הפועל 'to be' מתאים להגדרה זו, מאחר ששאר הפעלים שהוזכרו נושאים משמעות (8).

לפי כל ההגדרות המקובלות, אין ההדגשה מתפקידי האוגד. וכאמור, כינוי גוף הבא להדגיש ודאי איננו אוגד, כי אז כבר יש לו תפקיד סמנטי. אשר לבהירות, העניין מורכב יותר. למשפט השמני בעברית שתי בעיות בהירות:

א. **בעיית זיהוי** – נוצרת עפ"ר כאשר הנושא והנשוא שניהם מיודעים: האם בין שני השמות יש יחס נשואי (פרדיקטיבי) היוצר משפט, או שמא יחס לוואי (אטריבוטיבי), שאינו יוצר משפט, כגון: דוד המלך, שרה אשתו, החלק הארוך ההתחלה (נשוא או תמורה), השאלה איך עושים זאת (נשוא או

משפט תוכן). ב. **בעיית קביעה** – לאחר שהצרוף זוהה כמשפט, יש קושי לקבוע מה הנושא ומה הנשוא (קיימת בעיקר בצרופים שבסעיף, כינוי הגוף בעברית החדשה פותר את שתי הבעיות:

הוא מבהיר כי יש יחס נשואי בין שני השמות, וגם מבהיר מהו הנושא (החלק שלפניו) ומהו הנשוא (החלק שאחריו). אולם רק פתרון בעיית

הבהירות הראשונה (בעיית הבהירות) מצדיק את התואר 'אוגד'.

אוגד, כשמו – תפקידו לקשר בלבד. פתרון בעיית הבהירות השנייה (בעיית הקביעה) הוא רק תוצר לוואי. בסיכומו של דבר, האוגד בעברית דורש הגדרה שונה במקצת ממקבילו האנגלי. אין הוא בהכרח הפועל הי"ה, ולכן גם כינויי גוף או רמז כשרים למטרה זו. כינוי יחשב לאוגד אם ורק אם א. הוא מבהיר כי יש קשר נשואי בין שני שמות.

ב. אין לו תפקיד סמנטי או תחבירי אחר מלבד הבהרה זו⁽⁹⁾.

***הערות:**

א. אם ניתן להוסיף את המילית "את" אחרי הפועל "הפך" סימן ש"הפך" הוא נשוא. אם לא ניתן להוסיף אחריו את המילית "את" – זהו אוגד.

הפך את (או כשלא ניתן להוסיף ל) – לא אוגד =< פועל
הפך ל (או כאשר אפשר להוסיף ל') – אוגד

ב. אם ניתן להוסיף אחרי "נעשה" את מילית היחס "על-ידי" סימן ש"נעשה" במשפט זה הוא נשוא. הפעלים הפך ונעשה הם נשואים, כאשר לא ניתן להחליף אותם במילית נהיה. התהליך השלם של זיהוי הנשוא במשפט:

שלב 1: מחפשים פועל אמיתי במשפט. אם יש פועל נטוי (בעבר, בהווה, בעתיד או בציווי) זהו הנשוא. את הנשוא מגלים על-ידי

השאלה: מי + הנשוא, למשל: מי למד?

אם אין פועל נטוי במשפט עוברים לשלב הבא.

שלב 2: מחפשים את המילה "יש" ותחליפיה (אין, היה), אם מוצאים את המילה "יש" או את אחד מתחליפיה, (כלומר, ניתן להחליפם במילית "יש") זהו הנשוא. אם לא מצאנו מילים כאלה, עוברים לשלב הבא.

שלב 3: המשלים של האוגד – כאשר פועל העוזר "היה" ונטיותיו או מילת השלילה "אין" ונטיותיה אינם מתחלפים במילה "יש" הם אוגדים. הנשוא הוא המשלים של האוגד, והוא יופיע פעמים רבות לאחר האוגד. ניתן לנסות לשנות את סדר המילים במשפט לסדר מילים בסיסי (נושא+אוגד+נשוא). במקרה כזה

האוגד עומד לפני הנשוא, וקל לזהות את הנשוא⁽¹⁰⁾.

סיכום:

אוגד הוא מעמד תחבירי של מילה

שוליים

(1) Gila Freedman Cohen,

Carmia Shoval (2011)–

Easing Into Hebrew

Grammar– The Hebrew

University Magnes press–

p716.

(2) P. Jouon, T.

Muraoka (1991), A Grammar

of Biblical Hebrew, Rome,

vol. II, p. 574.

David Crystal (2008) A

dictionary of linguistic and

(3) phonology – 6th edition

Blackwell publishing–

U.S.A–2008 –p333.

(4) ליפקין ש' (2008)–מילה טובה

מדריך למורה – ספר 2 – המרכז

לטכנולוגיה חינוכית – רמת אביב–

עמ' 51.

(5) בלאו י' (1978) דקדוק עברי

שיטתי– חלק ב', תורת השם, הוצאת

א' רובינשטיין בשיתוף עם המכון

המסמנת את היחס או הקשר

בין נושא המשפט לנשואו.

במרבית שפות העולם, כאשר נשוא

המשפט הוא פועל אין צורך

להשתמש באוגד, שכן הפועל מובן

בהכרח כנשוא המשפט. כפועל יוצא

מכך, האוגד מופיע לרוב במשפטים

שמניים או משפטים שנשואם אינו

פועלי. בשפות שאינן מאפשרות

משפט ללא פועל, ניתן לראות

בפועל ההווה אוגד. יש לשים לב

לכך שהאוגד איננו חלק דיבר, שכן

מלים השייכות לחלקי דיבר שונים

עשויות לשמש כאוגד. כך לדוגמה,

בעברית, הן הפועל "היה" והן כינוי

הגוף עשויים לשמש כאוגדים (ראו

להלן). על אף שתפקידו העיקרי של

האוגד הוא לסמן את היחס הנשואי

במשפט, לעתים קרובות הוא עשוי

לסמן קטגוריות תחביריות נוספות

כגון זמן, אספקט או פולאריות (=קו

טביות) (חיוב המשפט או שלילתו).

- העברי להשכלה בכתב שם, ירושלים, עמ' 21.
- (6) אבינון ש' (2000) עייין ערך : לשון - הבנה והבעה - הכנה ובגרות, גיליון 33, המרכז לטכנולוגיה חינוכית, תל אביב, עמ' 16.
- עייין - מטח - ירושלים - עמ' 66.
- ערך לשון : חוברת תרגול לתחביר (7) אורנה כהן שוורץ (1998) (8) Greenberg, Y (1998), 'An Overt Syntactic Marker for Genericity in Hebrew', in S. Rothstein (ed.) Events and Grammar, Kluwer Academic Publishers, Great Britain, p.125-143.
- (9) גולדברג, ד. וקנטור ה. (תשנ"ד) - "זה זה ? לא, זה לא זה, זה זה!" - על הכינוי "זה" בעברית של ימינו", בלשנות עברית, אוניברסיטת בר-אילן, רמת גן - עמ' 53.
- (10) ספר הלימוד לחטה"ע "עייין ערך: לשון-הבנה-הבעה" (הוצאת
- מטח, 1999) .
<http://lib.cet.ac.il>
- המקורות :**
- א-מקורות עבריים :**
- (1) אבינון ש' (2000) עייין ערך : לשון - הבנה והבעה - הכנה ובגרות, גיליון 33, המרכז לטכנולוגיה חינוכית, תל אביב.
- עייין ערך - מטח - ירושלים .
- לשון : חוברת תרגול לתחביר (2) אורנה כהן שוורץ (1998)
- (3) בלאו י' (1978) זקדוק עברי שיטתי-חלק ב', תורת השם, הוצאת א' רובינשטיין בשיתוף עם המכון העברי להשכלה בכתב שם, ירושלים.
- (4) גולדברג, ד. וקנטור ה. (תשנ"ד) - "זה זה ? לא, זה לא זה, זה זה!" - על הכינוי "זה" בעברית של ימינו", בלשנות עברית, אוניברסיטת בר-אילן, רמת גן.

of Biblical Hebrew, Rome,

vol.II

ג-אתרי האנתרנית:

<http://lib.cet.ac.il>.

(5)ליפקין ש' (2008)-מילה טובה

מדריך למורה -ספר 2 - המרכז

לטכנולוגיה חינוכית -רמת אביב.

ב-מקורות אנגליים:

(1) David Crystal(2008) A

dictionary of linguistic and

phonology -6th edition

Blackwell publishing- U.S.A.

(2)Gila Freedman Cohen,

Carmia Shoal(2011)-

Easing Into Hebrew

Grammar- The Hebrew

University Magnes press.

(3) Greenberg, Y (1998),

'An Overt Syntactic Marker

for Genericity in Hebrew',

in S. Rothstein (ed.) Events

and Grammar, Kluwer

Academic Publishers, Great

Britain.

(4)P. Jouon, T.

Muraoka(1991), A Grammar